

COVID-19 Pandemi Sürecinin Toplumsal Cinsiyet Eşit(siz)liğine Etkileri

The Effects of COVID-19 Pandemic on Gender (In)Equality

Esin Koç* Zuhale Yeniçeri**

Öz: Kadına ve erkeğe cinsiyetleri ile ilişkili olarak yüklenen kişilik özellikleri, sosyal roller, davranış kalıpları ve görevler toplumsal cinsiyet olarak tanımlanmaktadır. Kültürün içerisinde sosyal olarak inşa edilen toplumsal cinsiyet ve toplumun bu bağlamdaki beklentileri, kadın aleyhinde eşitsiz bir durum oluşturmaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitliğinin hâlen tam olarak sağlanamamış olması, insanların ev ve iş yaşantıları başta olmak üzere birçok alanı olumsuz yönde etkilemektedir. Meslek gruplarında ve meslek statülerinde cinsiyet kaynaklı oluşan farklılıklar, kadının ve erkeğin günlük yaşam kalitesini önemli bir ölçüde farklılaştırmaktadır. Kadın aleyhinde oluşan bu farklılaşmalar, günlük yaşam pratiklerini bozan sıradışı durumlar söz konusu olduğunda daha da belirginleşmektedir. Salgın hastalıklar ve özellikle pandemiler, kadın ve erkek arasındaki eşitsizliği derinleştiren durumlara iyi bir örnek oluşturmaktadır. Bu çalışmanın amacı, öncelikle toplumsal cinsiyet eşitsizliği ile ilişkili olan unsurları genel bir çerçevede derlemek ve ardından COVID-19 pandemisinin toplumsal cinsiyet eşitliği üzerindeki olumsuz etkilerini irdelemektir. Bu amaç doğrultusunda, kadınların erkeklere kıyasla günlük yaşamlarında ekonomik ve iş gücü olarak nasıl daha çok etkilendikleri, güvenilir veriler ve bilimsel araştırmalar ışığında sunulmaktadır.

Anahtar Kavramlar: Salgın Hastalık, Pandemi, COVID-19, Toplumsal Cinsiyet, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği.

Abstract: Gender refers to the personality traits, social roles, behavioral patterns, and commonly expected tasks assigned to women and men. The socially constructed gender and society's expectations due to gender produce inequalities against women. Gender inequality affects many aspects of human life, with home and work environments being the most prominent of them all. Gender stratification in occupational groups and status cause significant differences in daily quality of life. This gap between men and women, which tends to put the latter in a disadvantaged position, becomes more apparent when extraordinary situations disrupt daily life practices. Epidemics, particularly pandemics, are an excellent example of situations that deepen the inequality between men and women. The purpose of the current study is first to review the elements

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Başkent Üniversitesi, Psikoloji Bölümü. esinnkoc@gmail.com.

ORCID: 0000-0003-3342-3360.

** Dr. Öğr. Üyesi, Başkent Üniversitesi, Psikoloji Bölümü. zuyen@baskent.edu.tr.

ORCID: 0000-0001-9228-9961.

related to gender inequality, then explore the effects of the COVID-19 pandemic on gender equality. In this regard, how women are affected in their daily lives economically and in terms of the labor force compared to men will be presented with reliable data and scientific research.

Keywords: Epidemic, Pandemic, COVID-19, Gender, Gender Equality.

Summary

Gender inequality produces many negative effects in all aspects of life, especially at home and work environments on both individual and social levels. Gender inequality affects women even more adversely under challenging conditions. The COVID-19 outbreak identified in December 2019 and declared a pandemic by the World Health Organization in March 2020 had been one of these challenging conditions. Epidemics are one of the disasters that test human survival. Throughout humanity's history, it is possible to see the traces of direct or indirect changes brought about by epidemics- that is, pandemics- that spread to various geographies or the whole world in different periods, both in scientific resources and in works of art and literature. In other words, pandemics cause severe social, political, and economic disruptions in societies as well as seriously threatening human life since they suddenly and rapidly bring large-scale illness and death (Çakar Turhan, 2020: 1). The only strength of humanity in the fight against epidemics is the scientific knowledge and technology produced from this knowledge. Therefore, when it comes to combating epidemic diseases, the importance of basic sciences is undeniable. On the other hand, the COVID-19 pandemic has shown a need for a total fight against the epidemic and that fundamental sciences are an indispensable but incomplete tool in this fight. In other words, it is an indisputable fact that while fundamental sciences constitute the most primary and necessary pillar of the fight against an epidemic that has affected the whole world, the other component is scientific disciplines that have focused on human behavior and society.

As mentioned above, the COVID-19 pandemic caused social, political, and economic disruptions in almost every segment of societies of different scales. Although these effects of the pandemic on societies continue, the psychological consequences of many related factors, such as the impairments in question and the restrictions applied to prevent the disease's spread, are also evaluated (Pedrosa et al., 2020: 1). One of these consequences is the increase in gender-based violence against women and gender inequality (UN Women, 2020: 2).

As the disease spread over time and its effects widened, scientists from various disciplines conducted many studies on gender equality. These studies showed that changes in the social order essential to the pandemic affect people's lifestyles at different levels. The economy was affected by the pandemic with the closing of workplaces and many employees' dismissal accordingly (Kara,

2020: 271). Adams-Prassl and her colleagues (2020) revealed that those who lose their jobs in England and the USA are primarily women and individuals who are not university graduates. Besides, women experienced more salary reductions than men. Foucault and Galasso (2020) indicated that in Austria, Germany, Italy, Sweden, Canada, and Poland, women lost their jobs or had to leave their jobs at a higher rate than men. The related studies have similar findings: Women are in a more risky group than men during the COVID-19 pandemic process.

The increase in the pandemic's devastating effects brought quarantine precautions along with "stay home" calls, and people became unable to maintain their daily routines. Although governments made some temporary legal arrangements to ensure people's jobs, this whole process has led to disruptions in people's home and business lives. However, researches and reports published by national and supranational institutions and organizations show that these distortions that occur with the COVID-19 pandemic affect women more negatively than men and cause a severe increase in gender inequality. It is necessary to express the difficulties in the fields of home, work, and education that women experience and increase with COVID-19 at national, international, and supranational level, to ensure the rights of women with legal regulations, and to continue and increase the studies and campaigns for all these actions. Gender inequality must also be an aspect to be considered in the overall fight for the COVID-19 pandemic.

Giriş

Salgın hastalıklar, insanın hayatta kalma becerisini sınyayan felaketlerden biridir. İnsanlık tarihi boyunca, farklı dönemlerde çeşitli coğrafyalara ya da dünyanın tamamına yayılmış salgın hastalıkların -yani pandemilerin- beraberinde getirdiği doğrudan ya da dolaylı değişimlerin izlerini hem bilimsel kaynaklarda hem de sanat ve edebiyat eserlerinde görmek mümkündür. Diğer bir ifadeyle pandemiler, aniden ve hızla, geniş ölçekli hastalık ve ölüm getirmeleri nedeniyle insan yaşamını çok ciddi boyutta tehdit etmelerinin yanı sıra, toplumlarda sosyal, politik ve ekonomik birçok soruna neden olmaktadır (Çakar Turhan, 2020: 1). Salgın hastalıklarla ve pandemilerle mücadelede, insanlığın elindeki tek silahın o güne kadar biriktirmiş olduğu bilimsel bilgi ve bu bilgiden üretilmiş teknoloji olduğu açıktır. Dolayısıyla salgın hastalıklarla mücadele söz konusu olduğunda, temel bilimlerin önemi bir kez daha yadsınamaz bir biçimde ortaya çıkmaktadır. Öte yandan, özellikle COVID-19 pandemisi, salgınla topyekûn bir mücadele gerektiğini ve bu mücadelede temel bilimlerin olmazsa olmaz fakat eksik kalacak bir araç olduğunu göstermiştir. Diğer bir ifadeyle temel bilimler tüm dünyayı etkisi altına almış bir salgın hastalıkla mücadelenin en birincil ve zorunlu bir ayağını oluştururken diğer ayağının da insan davranışı ve toplumu odağına almış bilimsel disiplinler olduğu su götürmez bir gerçektir.

Çin'in Vuhan kentinde Aralık 2019'da ortaya çıkan, tüm dünyaya hızla yayılan ve Dünya Sağlık Örgütü'nün 11 Mart 2020'de pandemi ilan ettiği COVID-19 salgını, farklı ölçeklerdeki toplumların hemen her kesiminde sosyal, politik ve ekonomik bozulmalara neden olmuştur. COVID-19 pandemisinin toplumlar üzerindeki bu etkileri hâlen devam etmekle birlikte, söz konusu bozulmalar ve hastalığın yayılmasını önlemek amacıyla uygulanan kısıtlamalar gibi birçok ilişkili unsurun insanlar üzerindeki psikolojik sonuçları da değerlendirilmektedir (Pedrosa ve ark., 2020: 1). Bu sonuçlardan biri de kadına yönelik toplumsal cinsiyet temelli şiddet olaylarındaki ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğindeki artıştır (UN Women, 2020a: 2). Bu çalışmada, COVID-19 pandemisi sürecinin toplumsal cinsiyet eşitsizliği üzerindeki olumsuz etkilerini genel bir çerçevede derlenmesi amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda, öncelikle toplumsal cinsiyet eşitliği üzerinde durularak ardından söz konusu pandemi sürecinin etkileri tartışılmaktadır.

Toplumsal Cinsiyet Eşit(siz)liği

Toplumsal cinsiyet; psikolojik, sosyal ve kültürel araçlar tarafından inşa edilmektedir (West ve Zimmerman, 1987: 125). Toplumsal cinsiyetin kültürel olarak inşa edilmesi, bireylerde toplumsal cinsiyet kimliğinin sadece biyolojik cinsiyet temelli olmadığını göstermektedir (Butler, 1999: 50). Toplumsal cinsiyetin oluşmasında, bireylere toplum tarafından atfedilen sosyal roller önemli bir işleve sahiptir. Sosyal roller, insanların bir sosyal grubun üyeleri sıfatıyla oynadıkları roller olarak tanımlanmaktadır. Diğer bir ifadeyle bireyin belirli bir durumda yerine getirmesi için toplum tarafından tanımlanan beklentilerdir (Franzoi, 2009: 121). Toplumsal cinsiyet rolleri ile ilgili olarak kadınların ve erkeklerin özellikleri hakkında oluşturulan zihindeki soyut temsiller ise toplumsal cinsiyet kalıpyargıları olarak tanımlanır (bkz. Allport, 1954). Bireyin cinsiyeti, diğer insanlarla ilişkilerinin düzenlenmesinde önemli bir unsurdur. Çünkü bireyin kendisini ve diğerlerini nasıl algıladığı, toplumsal cinsiyet kalıpyargıları ile şekillenir. Üstlenilen her sosyal rol ile birlikte, davranışlar, o role ilişkin beklentilere uyacak şekilde şekillenmektedir. Örneğin, kadınlara daha çok eve bakım veren ve çocuk yetiştiren sosyal rolü atfedilirken, erkeklere ise dışarıdan eve ekmek getirme rolü atfedilmektedir (Hoffman ve Hurst, 1990: 197). Toplum tarafından atfedilen bu roller, beklentileri sağlamak adına davranış ile pekiştirilmekte ve içselleştirilmektedir; bu durum toplumsal cinsiyet rollerinin nesilden nesile aktarılmasına neden olmaktadır.

Cinsiyet (sex) ve toplumsal cinsiyet (gender) kavramları arasındaki farkın 1970li yıllarda tanımlanmaya başlandığı görülmektedir. Cinsiyetin *biyolojik* bir kavram olduğu, öte yandan toplumsal cinsiyetin ise *kültürel* bir bağlamda ele alınarak kadınlık ve erkeklik ile açıklanabileceği tartışılmaya başlanmıştır (Oakley, 1972). Bu iki kavram arasındaki ayrımın vurgulanması,

özellikle cinsiyetin bir değişken olarak ele alındığı bilimsel disiplinlerde büyük önem kazanmaktadır. Bu vurgu ile cinsiyetin yanı sıra toplumsal cinsiyetin de dikkate değer bir değişken olduğu ve daha da önemlisi bilimsel araştırmalarda cinsiyetler arasındaki farklılıklar olarak değerlendirilen bulguların, aslında toplumsal cinsiyet rollerinden kaynaklanan farklılıklar olabileceği tartışmaları başlamıştır. Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramları arasında ayırım yapılana ve bu ayırım vurgulanana kadar biyoloji, tıp, sosyoloji ve psikoloji gibi birçok bilim dalının, bu kavramları kendi odak noktaları ve analiz düzeyleri çerçevesinde sadece cinsiyet olarak değerlendirdiği görülmektedir. Dolayısıyla aslında toplumsal cinsiyet rollerinden kaynaklanmış olabilecek birçok bulgu gözden kaçmış, daha da önemlisi tam olarak doğru olmayan bir şekilde kaynağının cinsiyet olduğu çıkarımı yapılmıştır.

Psikoloji alanyazınında, davranışın veya duygu durumun cinsiyetler arasında hangi durumlarda nasıl değiştiğine dair farklı araştırmalar bulunmaktadır. Örneğin, cinsiyetler arasında depresyon yatkınlığı incelendiğinde, kadınların erkeklere oranla depresyona daha yatkın oldukları gözlemlenmektedir (Nolen-Hoeksema, 2001: 173). Bir başka çalışmada ise kadınların üzüntü, korku gibi duygularını erkeklere oranla daha fazla ifade ettikleri görülmektedir. Bu farklılıklar, kadınlara ve erkeklere atfedilen rollerin farklılaşmasından kaynaklanmaktadır (Allen ve Hamsher, 1974: 668). Toplum tarafından kadına ve erkeğe atfedilen bu rolleri üstlenmek ve/veya söz konusu rollerin sonucunda yine toplumda oluşan beklentileri karşılamak istemeyen (ya da herhangi bir nedenle karşılayamayan) bireyler, toplum tarafından tepki görme, dışlanma gibi risklerle karşı karşıya gelmektedirler.

Toplumsal cinsiyet rollerinin örneklerini gündelik yaşam pratiklerinin her köşesinde görmek mümkündür. Söz konusu roller, kız ve oğlan çocuklarının ne giymeleri, hangi oyuncaklarla oynamaları, nasıl davranmaları gerektiğinden; yetişkinlerin partnerleri ile ilişkilerinde başından sonuna nasıl davranmaları, ne şekilde iş bölümü yapmaları gerektiğine kadar tanımlanmakta ve elbette cinsiyete göre farklılaşmaktadır. Yukarıda da bahsedildiği üzere, toplum tarafından kadına ve erkeğe cinsiyetleri nedeniyle biçilmiş bu roller, gündelik yaşam davranışlarında buna göre pay edilmesini gerektirmektedir. Örneğin, bir toplumda kadının yerinin evi olduğu düşünülüyorsa; bu düşüncenin sonucu olarak ev işleriyle ilgilenmek, kadının temel görevi olarak tanımlanmaktadır (Ross, 1987: 817). Bu sonuç, toplumun atfettiği rollerin günlük hayatımıza ve ilişkilerimize yansımaları sadece tek bir örnektir.

Diğer yandan, toplumsal cinsiyet ve cinsiyet arasında bir ayırım olsa bile, bu iki kavram birbirinden tamamen kopuk olmayan, tam tersine birbirleriyle yakından ilişkili kavramlardır (Keskin ve Uluşan, 2016: 50). Sosyal rol kuramı, cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramlarının

birbirleriyle olan ilişkisini incelemektedir. Kadınlar ve erkekler arasındaki davranışsal farkın, cinsiyetten mi yoksa sosyal çevreden mi kaynaklandığını araştırmak, sosyal rol kuramının temelini oluşturmaktadır ve bu kapsamda ilk çalışma Alice Eagly tarafından gerçekleştirilmiştir (Eagly, 1978: 87). Söz konusu çalışma çerçevesinde sosyal rol kuramı, toplumsal cinsiyet rollerine dair algının nasıl oluştuğunu, şekillendiğini, birey ve toplum psikolojisini nasıl etkilediğini açıklamaktadır. Bu çalışmadan sonra sosyal psikolojide cinsiyet ve toplumsal cinsiyet rolleri hakkında yapılan çalışma sayısının arttığı ve toplumsal cinsiyet rollerinin birçok farklı alan ile ilişkisine bakıldığı görülmektedir. Eagly, temel olarak bireyin davranışının toplum tarafından ona atfedilen sosyal rollere göre şekillendiğini öne sürmektedir (Eagly, 1987: 7).

Sosyal öğrenmeler ve kültürleşme (enculturation) ile nesilden nesile aktarılan toplumsal cinsiyet rolleri, kadın ve erkek arasında eşitsizlik yaratmaktadır. Toplumsal cinsiyet rolleri ve bu rollere bağlı olarak ortaya çıkan toplumsal cinsiyet eşitsizliği konuları evrimsel psikoloji perspektifinden değerlendirildiğinde ise kadının ve erkeğin üreme konusundaki biyolojik farklılıkları ön plana çıkmaktadır. İki cinsiyet arasındaki boy, kas ve yağ dokusu oranı gibi ikincil cinsel özelliklerin farklılaşması, iş bölümünün de şekillenmesine ve cinsiyet rollerinin özelleşmesine neden olmuştur (Buss, 1989; Larsen, 2003; Susman ve ark., 2010). Evrimsel süreçte kadının doğum yapma, emzirme ve çocuğa bakım verme süreçleri nedeniyle daha çok evde (özel alan) kaldığı, erkeğin ise besin sağlamak amacıyla (vücudunun *görece* daha kuvvetli olmasının da avantajıyla) avlandığı belirtilmiştir. “Erkek avcı” modeli, erkeğin sahip olduğu güç ile avlanmasının insanlık tarihindeki tüm teknolojik ve sosyal ilerlemenin önünü açtığını, kadının ise üreme kapasitesini güvenlik ve yiyecek için kullanarak erkeğe bağımlı hale geldiğini ileri sürmektedir (Washburn ve Lancaster, 1968). Modern insanın tüm kazanımlarının erkeğin avcılığına bağlayan model çok eleştirilmiş (Fedigan, 1986) ve “kadın toplayıcı” modeli (Linton, 1971; Zilhman, 1978) ileri sürülmüştür. Bu modele göre, toplayıcılığın avcılıktan daha eski bir insan davranışı olması nedeniyle avcılık ortaya çıkmadan önce aile dinamikleri oluşmuştur. Kadınların yiyecek toplamasının, taşımalarının ve bu yiyecekleri yakınlarıyla paylaşması sosyal davranışları ve alet kullanımını şekillendirmiştir. Bu kuramsal modelde kadın, toplumun kendi ayakları üzerinde durabilen ve kaynak elde edebilen bir toplum üyesidir (Linton, 1971). Toplumsal cinsiyet rollerinin evrimsel temelleri, arkeolojik bulgular ve antropolojik çalışmalar çerçevesinde hâlen tartışılmaktadır.

Antropoloji alanında yapılan etnografik çalışmalar, avcı-toplayıcı toplumlarda kadın ve erkeğin sosyal statü farkının en az olduğunu göstermektedir (Kottak, 2010: 426). Stoler (1977), toplumsal cinsiyet statüsünün ekonomik belirleyicilerinin, bireyin (1) ekonomik bağımsızlığı ve (2) başkalarının yaşamları ve emeği üzerindeki kontrolü ile belirlenen sosyal gücü olduğunu

belirtmiştir. Ekonomik üretim sistemlerine göre farklılık gösteren toplumlarda (Cohen, 1974), cinsiyetler arası iş bölümü ve dolayısıyla toplumsal cinsiyet statüsü de farklılaşmaktadır (Kottak, 2010: 420). Avcı-toplayıcı dönemden toprağın işlenmeye başlanmasına geçişle birlikte toplumda özel ve kamusal alan ayrımı netleşmeye başlamıştır. Üretim faktörlerinin (makine, toprak, emek, sermaye) yoğun olarak kullanılmadığı bahçecilik (horticulture) toplumlarında kadın ve erkeğin iş bölümü avcı-toplayıcı toplumlara kıyasla daha ayrışmaya başlamıştır ve tarımcılık ile birlikte ise kadının üretimdeki yeri giderek kaybolmuştur. 1900lerden itibaren sanayileşmenin yaygınlaşması ile “kadının yeri evidir” görüşü kalıplaşmıştır (Kottak, 2010: 432).

İnsanlık tarihindeki ekonomik süreçler toplumları dönüştürmüştür ve bu dönüşümler kadın ve erkek arasındaki iş bölümünün de yapılanmasına neden olmuştur. Toplumda oluşan bu yapının bir süre sonra kadının ve erkeğin cinsiyetine göre neler yapabileceğine göre fikirleri şekillendirdiği iddia edilmektedir. Şekillenen (inşa edilen) bu fikirler günümüzdeki toplumsal cinsiyet rollerini oluşturmuştur. Bu yapı, aynı zamanda insanların düşüncelerinde ve davranışlarında değişimlere neden olmuştur. İnsanların güç gerektiren işleri erkeklerin yapması gerektiğini düşünürken sosyal beceri gerektiren işleri kadınların sorumluluğu olarak görmeye başlamaları, bu duruma örnek olarak gösterilebilir (Eagly, 2009; Eagly ve Steffen, 1984). Bu sistemin bir sonraki süreçte hormon düzenlemesi, sosyal düzenleme ve kendini düzenleme süreçlerini etkilediği ileri sürülmektedir. Son olarak da bu döngü, cinsiyetler arası duygu, biliş ve davranış farklılıklarına yol açmaktadır ve günümüzde de insanları etkilemeye devam etmektedir (Oakley, 1972: 16). Toplumsal cinsiyet rollerine dair inançların değişmesinin, bu basamaklarda oluşturulabilecek değişikliklerle mümkün olabileceğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Uluslararası Çalışma Örgütü (International Labour Organization - ILO), 25 yıl süre boyunca dünya genelinde kadınların ve erkeklerin iş gücüne katılım yüzdesini raporlamıştır. Rapor incelendiğinde, kadınlar ve erkekler arasında tespit edilen farkın yıllar ilerledikçe azaldığı görülmektedir (ILO, 2019a: 9). Ancak bu farkın azalması, çalışma gücüne katılım bağlamında kadın ve erkek arasında eşitliğin sağlandığının bir göstergesi değildir; günümüzde kadınların ve erkeklerin iş gücüne katılım oranında hâlen ciddi bir fark bulunmaktadır. Kadınların %47.9’u çalışma gücüne katılırken erkeklerde bu oran %74.9’dur; 2018 yılındaki verilere göre 2 milyar erkek ve 1.3 milyar kadın iş gücüne katkı sağlamaktadır. Aradaki 700 milyon fark, ciddi ve dikkat çekicidir. Dünya genelini yansıtan bu veriler, ülkeler tek başına incelendiğinde ise çeşitlilik göstermektedir. Uluslararası Çalışma Örgütü, ülkeler temelinde çalışma gücüne katılım oranlarındaki çeşitliliğin, yine ülkelerin toplumsal cinsiyet rolleri, sosyal normlar ve ekonomik durum konularında farklılaşmalarından kaynaklandığını belirtmektedir. Ekonomik durum ele alındığında, 2018 yılı verilerinde düşük gelirli ülkelerde kadınların %47.9’unun çalışma gücüne

katıldığı tespit edilmektedir; yüksek gelirli ülkeler incelendiğinde ise bu oranın düşük gelirli ülkelerden daha fazla olduğu görülmektedir. Yüksek gelirli ülkelerde kadınların iş gücüne katılma oranı %52.7 olarak rapor edilmiştir. Dolayısıyla ülke ekonomilerinin gelişmesinin toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasında önemli bir unsur olduğu, diğer yandan olası bir gelişmenin ancak toplumsal cinsiyet eşitliği ile mümkün olabileceği unutulmamalıdır.

Çalışan kadınlar ve erkekler incelendiğinde, kadınların ve erkeklerin çoğunlukla hâkim oldukları meslekler konusunda da bir ayırım olduğu dikkat çekmektedir. Toplumsal cinsiyet rollerinin, bu ayırımın -başka bir deyişle meslek grupları ve iş pozisyonlarında gözlemlenen cinsiyet farklılıklarının- önemli bir nedeni olduğu düşünülmektedir. Örneğin, cinsel dimorfizm nedeniyle fiziksel güç gerektiren işleri erkeklerin yapabileceğinin düşünülmesi kadınların meslek seçimindeki alternatiflerini azaltmaktadır. Benzer durumun erkekler için de geçerli olduğunu belirtmek gerekir. Toplumun benzer nedenlerle bazı meslekleri de kadına “yakıştırmaması”, erkeklerin alternatiflerini azaltırken bir yandan da bu mesleklere yönelmelerine engel olmaktadır. Ancak, özellikle cinsiyetlerin çalışma gücüne katılım oranları dikkate alındığında, olumsuz etkinin kadın açısından vahim olduğu açıktır. Kadınlara duygusal, kolay ağlayan, ince düşünceli gibi kalıpyargılar yüklenirken erkekler daha çok saldırgan, rasyonel, hırslı gibi sıfatlarla tanımlanmaktadır ve bu tanımlar ile birlikte belirli pozisyonlar cinsiyetlere göre dağılım göstermektedir (Yeniçeri, 2015: 16). Henüz iş hayatına atılmamış okul çağındaki ergenlerle ve üniversite öğrencileriyle kariyer planlamaları üzerine yapılan araştırmalardan elde edilen bulgular, toplumsal cinsiyet kalıpyargılarının söz konusu etkilerini gözler önüne sermektedir. Kadın öğrencilerin diğerlerine yardımcı olabileceklerine ve ailelerine daha çok vakit ayırabileceklerine inandıkları kariyer planlarına yöneldikleri görülmektedir (Mahaffy ve Ward, 2002; Morgan, Isaac ve Sansone, 2001). Sonuç olarak toplumsal cinsiyet rollerinin kadınların meslek hayatlarında ilerlemelerinin önündeki önemli engellerden biri olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Türkiye genelinde iş gücüne katılım verilerine bakıldığında dünya geneline yakın bir tablo görülmektedir. Türkiye İstatistik Kurumunun verilerine göre, Türkiye’de iş gücüne katılma oranı %49.9’dur. Erkeklerin iş gücüne katılım oranı %69.5 iken, kadınların iş gücüne katılım oranı yalnızca %31,9 olarak rapor edilmiştir. 2020 yılında ise 2019 yılına göre her iki cinsiyet açısından da iş gücüne katılma oranında azalma olduğu görülmektedir (Türkiye İstatistik Kurumu, 2020: 1). Kadınların iş gücüne katılımının düşük olmasında, hane geliri ve eğitim düzeyinin yanı sıra çocuk sayısı da önemli rol oynamaktadır (Ayvaz Kızılgöl, 2012: 99). 0-5 yaş arasında çocuğu olan kadınlar ile olmayanlar karşılaştırıldığında, çocuğu olanların çalışma oranlarının daha az olduğu bulunmuştur (ILO, 2019b: 14). Ayrıca kadınların iş gücüne katılımları yaşlara göre karşılaştırıldığında, kadınların doğurganlıklarının en fazla olduğu dönemde çalışmadıkları dikkat

çekmektedir. Bu durum, kadınların çocuk bakımına ayırdıkları sürenin fazla olması ile ilişkilendirilmektedir (Parlaktuna, 2010: 1226). Çocuğun sorumluluğunun her iki ebeveynde eşit oranda paylaşılmaması, çocuk bakımının tamamen annenin görevi olarak görülmesi ve ev içindeki iş bölümünün de kadın ve erkek arasında eşit dağılmaması bu sonuçların ortaya çıkmasına ve kadınların daha birçok konuda dezavantajlı bir konumda yer almalarına neden olmaktadır.

İş gücüne katılımın cinsiyetler arasında farklılaşması aynı zamanda ev içinde olan iş bölümünü de etkilemektedir. Para kazanma ve ev bakımı rolleri cinsiyete göre ayrılmaktadır; gelir kazanmak erkeğin rolü olarak görülürken ev işlerinin çoğu kadınlar tarafından yapılmaktadır (İmamoğlu, 1993: 59). Kadınlar daha çok evde kalmakta ve ev işleri ile birlikte aynı zamanda çocuk bakımını üstlenmektedirler, bu sorumluluk kadınları daha fazla eve bağımlı hale getirerek özgürlüklerini kısıtlamaktadır. Kadınların bu kadar fazla ev sorumluluğu alması, emeklerinin karşılığını maddi olarak alabilecekleri yani para kazanabilecekleri işlere yönelmeleri üzerinde olumsuz bir etki yaratmaktadır. Bu nedenle kadın maddi olarak erkeğe bağımlı hale gelmektedir, erkeğin bu bağımlılığın farkında olması ve bu durumu lehine kullanması, kadına uygulanan şiddeti etkilemektedir. Çilli ve diğerleri tarafından yapılan araştırmada, ev kadınlarında psikolojik şiddetin daha çok görüldüğü gözlemlenmiştir ve bu şiddetin fazla olması aynı zamanda aile gelirinin az olması ile ilişkilendirilmiştir (Çilli ve ark., 2004: 3).

Kadınların iş gücüne katılım oranının değişmesi aile dinamiklerini etkilemektedir. Kadınlar, iş gücüne katıldıktan sonra ev içi işlerde erkeklere dair beklentilerini arttırmakta ve bu durum aile tipinde değişikliklere neden olmaktadır (Çarkoğlu ve Kalaycıoğlu, 2013: 5). Kadının çalışmadığı ailelerde erkek ev işlerinden sorumlu olmazken kadının çalıştığı aileler incelendiğinde erkeklerin ev işlerine katılımının arttığı görülmektedir (İmamoğlu, 1993: 62). Bu artış her ne kadar olumlu bir gelişme olarak değerlendirilse de kadınların çalışma durumu, evdeki işler konusunda ne yazık ki eşitlik sağlamamaktadır (Miller ve Garrison, 1982: 240).

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği ev işlerinin eşit bölünmemesinin yanı sıra, çocuk bakımında alınan sorumlulukta da değişmektedir. Anne ve baba ortak şekilde ebeveynlik sorumlulukları üzerine karar vermelidir, bu karar tek taraflı ve sorumluluğun tek kişiye yüklendiği şekilde olmamalıdır. Ortak ebeveynlik çocuk ile ilgili sorumluluk alan en az iki yetişkinin çocuk ile ilgili ilişkisini temsil etmektedir (Cowan ve McHale, 1996: 94). Burada belirtilen sorumluluk bölüşme, her durumda tamamen eşit olunması anlamına gelmemektedir; ebeveynlerin çocuğa dair sorumluluklarını içinde buldukları durumlara, kültüre ve sosyal çevreye göre ortak bir şekilde belirlemeleri gerektiğini vurgulamaktadır (Feinberg, 2003: 3). Örneğin, iki ebeveynden sadece birinin çalıştığı aile ile iki ebeveynin de çalıştığı aile arasında çocuk bakımı konusunda farklı iş

bölümleri olabilir. Kadınların yine dezavantajlı bir konuma gelmelerine neden olan asıl sorun, çocuk bakımına dair sorumlulukların genellikle kadından beklenmesidir.

Anne ve Çocuk Eğitim Vakfı (AÇEV), çabalık çalışmaları kapsamında 65 yaşın altındaki 0-10 yaş grubu arasında en az bir çocuğa sahip 3235 baba ile bir çalışma gerçekleştirmiştir (Anne Çocuk Eğitim Vakfı, 2017: 16). Bu çalışmada yapılan anket sonucuna göre, babaların %91'i çocuklarının bakımından annenin sorumlu olduğunu belirtmiştir. Katılımcılar arasında eşleri çalışanlar, çocuklarının bakımı ile daha çok ilgilenmektedir. Babalar çocukları hastalandığı durumda %84 oranında çocuklara bakarken sağlıklı olduğu dönemde bakım aktivitelerine katılmamaktadır. Örneğin, katılımcıların %50'si çocuklarını hiçbir zaman tuvalete götürmediklerini belirtmiştir. Bu durum ebeveynler arasında çocuğa dair iş bölümünün çoğunlukla annede olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda ev işlerine dair iş bölümünde de kadınların sorumluluğunun daha fazla olması evde sorumluluklarının erkeklere oranla çok daha fazla olduğunu göstermektedir. Bu iş bölümü, kadınları daha çok eve bağımlı yapmaktadır.

Kadınlar toplumsal cinsiyet eşitsizliğine birçok ortamda maruz kalmaktadır. İş gücüne erkekler kadar katılamamaları, sahip olacakları mesleklere dair sınırlamalar, pozisyonlarında ilerleyememeleri, ev işlerinden ve çocuk bakımından sorumlu tutulmaları gibi örneklerin yanında her kadının maruz kaldığı birçok farklı ayrımcılık da bulunmaktadır. Kadınların sorumluluklarının ve onlardan beklentilerin artması özgürlüklerini kısıtlamaktadır.

Pandemi gibi aniden ortaya çıkan ve çıktığı andan itibaren de toplumun her kesimini farklı açılardan olumsuz etkileyen tehditlerin, kadın ve erkek üzerinde zaten eşit ve hakkaniyetli dağılmayan sorumlulukları ve iş yüklerini daha da sorunlu hale getirmesi ne yazık ki kaçınılmazdır. Bu bağlamda, COVID-19 pandemisi de cinsiyetler arasındaki bireysel ve toplumsal uçurumu kadınların aleyhinde derinleştirmektedir. Bir sonraki başlık altında, söz konusu pandeminin toplumsal cinsiyet eşitsizliği üzerindeki olumsuz etkilerine değinilmektedir.

COVID-19 ve Toplumsal Cinsiyet Eşit(siz)liği

Olumsuz koşullar toplumsal cinsiyet eşitsizliğini artırmaktadır. Bu olumsuz koşullardan biri de pandemilerdir ve bir yılı aşkın süredir devam eden COVID-19 salgınının da toplumsal cinsiyet eşitsizliği üzerinde olumsuz etkileri bulunmaktadır. İlk koronavirüs vakasının görülmesinden itibaren virüs birçok insana hızlıca bulaşmış ve birçok insanın hastalanmasına ve önemli bir kısmınının da hayatını kaybetmesine neden olmuştur. Daha önce belirtildiği üzere, salgının insanların sağlığını etkilemesinin yanı sıra toplum üzerinde görülen etkileri de bulunmaktadır. COVID-19 pandemisini ülkelerin ekonomileri, uygulanan politikalar ve bireylerin

psikolojisi üzerindeki olumsuz etkileri bilim insanları tarafından çeşitli disiplinlerin bakış açıları çerçevesinde araştırılmaktadır.

Zaman içerisinde hastalık yayıldıkça ve dolayısıyla etkileri de genişledikçe, toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında farklı araştırmalar yapılmaya başlanmıştır. Araştırmalar, toplum düzeninde pandemi nedeniyle zaruri olarak gerçekleşen değişimlerin, insanların yaşam tarzlarını farklı düzeylerde etkilediğini göstermektedir. İş yerlerinin kapatılmaya başlaması ve buna bağlı olarak birçok çalışanın işten çıkarılmasıyla birlikte ekonomi salgından etkilenmiştir (Kara, 2020: 271). Yapılan bir araştırma, İngiltere’de ve Amerika’da işini kaybeden insanların en çok kadınlar ve üniversite mezunu olmayan bireyler olduğunu göstermektedir. Ayrıca işini kaybetmeyen insanların maaş durumları incelendiğinde, maaşlarında azalma yaşayanların erkeklere kıyasla daha çok kadınlar oldukları tespit edilmiştir (Adams-Prassl, Boneva, Golin ve Rauh, 2020: 9). Foucault ve Galasso’nun Avusturya, Almanya, İtalya, İsveç, Kanada ve Polonya’da gerçekleştirdikleri çalışmada ise erkeklere kıyasla yine kadınların daha büyük oranda işlerini kayb ettikleri ya da bırakmak zorunda kaldıkları anlaşılmaktadır (Foucault ve Galasso, 2020: 10). Burada sadece birkaç örneğinin verildiği araştırmaların tümü incelendiğinde, benzer bulgulara ulaşılmaktadır: Kadınlar COVID-19 pandemisi sürecinde erkeklere göre daha riskli grupta yer almaktadır.

Uluslararası Çalışma Örgütü’nün yayınladığı rapora göre, dünya genelinde işsiz insan sayısının en iyi senaryo ile 5,3 milyon olması beklenirken en kötü senaryoda bu sayının 24,7 milyon olması beklenmektedir (ILO, 2020a). Pandemi sürecinde tamamen kapanmayan iş yerleri ise kapanmasalar bile belirli bir süre boyunca çalışmalarına ara vermek durumunda kalmıştır. Ülkelerin virüs salgınına ilişkin politikaları birbirlerinden farklılaşmaktadır ve bu bağlamda alınan tedbirler değişmektedir. Tedbirlerin çeşitlilik göstermesi farklı meslek gruplarını farklı derecelerde etkilemektedir. Örneğin, Türkiye’de sokağa çıkma yasağının sadece hafta sonları uygulanması hafta içinde bazı meslek gruplarının çalışmalarına devam etmesini sağlamıştır. Bunun dışında bazı iş yerleri Türkiye’de geçici bir süreliğine kapatılmıştır. Bu iş yerlerine berberler, kuaförler, alışveriş merkezlerindeki mağazalar gibi çeşitli iş yerleri dahil olmuştur. Bu gibi kurallar iş verenleri ve çalışanları farklı şekillerde etkilemiştir.

Pandemi sürecinde önlem almak amacıyla belirlenen kuralların uygulanması ile bazı meslek grupları çalışmalarını aynı şekilde sürdürürken, birçok meslek grubu ise uzaktan çalışma yöntemine geçmiştir. Bu bağlamda mesleklerin etkilenme oranı 2 kritere göre değerlendirilebilir; (1) sektöre dair talebin uzaktan çalışmaya uygun olup olmadığı ve (2) sektörün yapısı gereği uzaktan çalışıp çalışamayacağı (Alon, Doepke, Olmstead-Rumsey ve Tertilt, 2020: 7). Bu durumda talebin uzaktan olmasına uygun olmayan ve uzaktan çalışmaya devam edemeyen meslek

grupları olumsuz etkilenmiştir. Örneğin, kuaför salonlarında çalışanların uzaktan çalışmalarına devam edememeleri onların gelir kaynaklarını azaltmaktadır. Uzaktan çalışıp çalışamayacak meslek grupları ve burada çalışan bireylerin cinsiyetleri incelendiğinde kadınlarda ve erkeklerde farklı oranlar göze çarpmaktadır. Çalışan erkeklerin %28'inin işinin uzaktan çalışmaya uygun olduğu bulunurken bu oran çalışan kadınlar için %22'dir. Söz konusu bulgular, uzaktan çalışma dönemine geçildiğinde kadın çalışanların daha fazla zorluk yaşadığını göstermektedir. Bu durumun sonucu olarak işten çıkarmanın yasaklanması yönünde düzenlemelerin yapılmadığı ülkelerde, kadınların işsiz kalma olasılığının daha yüksek olduğu gözlemlenmektedir.

Türkiye'de 17 Nisan 2020 tarihinde iş yerlerinden çıkartmaları engellemek adına bir düzenleme yapılarak İş Kanunu'na geçici yasa maddesi eklenmiştir. Bu geçici madde ile iş verenlerin çalışanlarını iyi niyet ve ahlak kurallarına aykırı davranma ve benzeri nedenler dışında işten çıkarmaları yasal olarak engellenmiştir (Cumhurbaşkanlığı İdari İşler Başkanlığı Hukuk ve Mevzuat Genel Müdürlüğü, 2020: 13). Uzaktan çalışılarak işin yürütülmesinin mümkün olmadığı iş yerlerinde, gelir kaybı nedeniyle işten çıkarmalar geçici bir çözüm olarak görülmektedir. Yukarıda ifade edilen verilerden anlaşılacağı üzere, işverenlerin geçici bir çözüm olarak uyguladıkları işten çıkarmalar daha çok kadınları etkileyeceği için, bu konuda yapılan yasal düzenlemeler koruyucu nitelik taşımaktadır. Ancak bu yasal düzenlemelerin koruyamayacağı meslek grupları ve insanlar bulunmaktadır. Her ne kadar bu yasal düzenlemeler çoğu insan için koruyucu olsa da, yasa dışı kayıtsız çalışan insanlar için ne yazık ki bir çözüm oluşturmamaktadır. Kayıt dışı çalışan insanlar halihazırda zaten yasal bir güvenceye sahip olmadıklarından, işten çıkarılma konusunda en kolay grup olmaktadır. Bu durum da erkekleri ve kadınları farklı düzeylerde etkilemektedir. Dünya genelinde cinsiyetler arasında farka bakıldığında, kadınlar erkeklere kıyasla daha az para kazanmakta ve aynı zamanda daha çok kayıt dışı işlerde çalışmaktadırlar (UN Women, 2020a: 4). Dolayısıyla kayıt dışı çalışma durumu kadınların işten çıkarılma durumunu kolaylaştırmaktadır. Uluslararası Çalışma Örgütü verilerine göre dünyada 67 milyon ev işçisinin %75'i kayıt dışı çalışmaktadır (ILO, 2020b). Ev işçilerinin ise %80'inin kadınlar olduğu bilinmektedir (ILO, b.t.). Bu durumda milyonlarca kadın ev işçisi kayıt dışı çalışmaktadır ve kadınların daha çok evde bakım işlerinde çalışması onların maaşlarının kesilmelerine ve işten çıkarılmalarına neden olmaktadır (UN Women, 2020a: 2). Özellikle COVID-19 pandemisi sürecinde bu durum kadınların ekonomik güvenliğini ciddi boyutta tehdit etmektedir.

Pandemi sürecinden ekonomik olarak olumsuz etkilenenler sadece kayıt dışı çalışan insanlar olmamıştır; bu sürecin yasal bir şekilde kayıtlı olarak bir işte çalışan bireyler üzerinde de olumsuz etkileri bulunmaktadır. Birçok meslek grubu pandemi öncesine oranla çalışmalarını

azaltırken bazı sektörlerde çalışanlar işte daha uzun saatlerde yorucu şartlar altında çalışmaya başlamıştır. Bu sektörlerin en başında sağlık sektörü gelmektedir. Hasta sayısının hızla artması ile birlikte sağlık çalışanları uzun saatler boyunca stresli koşullar altında çalışmaya başlamışlardır. Dünya genelinde sağlık sektöründe çalışan insanların cinsiyetlerine bakıldığında, bu sektörün %70'inin kadınlardan oluştuğu görülmektedir (World Health Organization, 2019: 5). Sağlık sektörünün çoğunlukla kadınlardan oluşması pandemi süresince kadınların emeğinin arttığının bir göstergesidir. Ancak, sıradışı zamanlar olarak değerlendirebileceğimiz pandemi sürecinde büyük özveri ile yoğun emek veren bu kadınların emeklerinin karşılığını alıp almadıkları ise dikkatle değerlendirilmesi gereken önemli bir noktadır. Pozisyonlar ve rütbe özelinde cinsiyetler arasındaki fark incelendiğinde doktorların daha çok erkeklerden, hemşirelerin ise daha çok kadınlardan oluştuğu görülmektedir (Urhan ve Etiler, 2011: 196). Meslekler içinde bu şekilde bir cinsiyet ayrımının olması, maaşların da cinsiyetlere göre değiştiğinin bir göstergesidir. Bu durumda, özellikle salgın sürecinde uzun saatler boyunca yoğun bir şekilde çalışan sağlıkçılar incelendiğinde, kadınların emeklerine oranla meslekleri nedeniyle daha az gelire sahip oldukları söylenebilir. Toplum, kadınlara geçmişten bu yana biçtiği bakıcı rolü ile kadınların hemşirelik ve benzeri mesleklere daha çok yönelmeleri üzerinde etkili olmaktadır. Bu nedenle kadınların günümüzde daha çok hemşirelik gibi kadınlar için onaylanan mesleklere yatkın olduğuna dair algının yıkılması, kadınların belirli meslek gruplarında çalışma eğiliminin önüne geçip kadınlara istedikleri mesleği yapma özgürlüğü sunacaktır.

Kadınlar, iş hayatının yanı sıra ev hayatında da zaten varolan dengesiz iş bölümünü pandemi sürecinde daha yoğun bir şekilde hissetmektedirler. Diğer bir ifadeyle kadın ve erkek arasında ev yaşamı konusunda pandemi öncesinde de varolan eşitsizlik durumu, pandemi ile birlikte daha da artmıştır. Yapılan araştırmalara göre dünya genelinde kadınlar, erkeklere kıyasla evde bakım işlerine 2.5 kat daha fazla emek vermektedir; ancak yine erkeklere kıyasla emeklerinin karşılıklarını alamamaktadırlar (United Nations Development Programme, 2020a: 5). Türkiye'de yapılan zaman kullanım araştırmasında, çalışma durumuna göre aile bireylerinin aile bakımına ayırdıkları zaman incelenmiştir. Söz konusu araştırma, kadınların aile bakımına ayırdıkları sürenin günde ortalama 3 saat 31 dakika iken erkeklerin ise aile bakımına günde 46 dakika ayırdığını göstermektedir (Türkiye İstatistik Kurumu, 2015: 1). Hane içinde ev işlerine ve varsa çocuk bakımına dair birçok sorumluluk, daha önce de vurgulandığı üzere kadının görevi olarak görülmektedir. Ev işlerinin eşit bölünmemesi kadınları olumsuz etkilemektedir ve bu eşitsizlik COVID-19 pandemisi sürecinde artarak devam etmektedir. Çalışan kadınlara verilen izinlerin erkeklerden farklı olması, evde çalışmalarına ek olarak ev bakımı sorumluluklarının da kadına

atfedilmesi ve çalışmayan kadınlardan beklentilerin artması bu eşitsizliğin göstergeleri olarak değerlendirilmektedir.

Geçmiş çalışmalar, COVID-19 pandemisi öncesinde ev içinde sorumlulukların eşit bölünmemesine rağmen kadınların başka bir aile üyesi veya ev işçisinden destek aldıklarını göstermekteydi. Ancak pandemi sürecinde, uygulanan kısıtlamalar ve virüsün yayılmasının önlenmesi amacıyla alınan diğer tedbirler ile kadınların aldıkları bu destek zora girmiş ya da tamamen ortadan kalkmıştır. Aynı zamanda evde geçirilen sürenin artması ile birlikte kadınların eve dair sorumlulukları da artmıştır. Bu süreçte dışarıdan destek alamayan hane üyeleri, sorumlulukları kendileri yerine getirmek durumunda kalmıştır. Kadınlar ise kendi sorumlulukları dışında evin sorumluluklarını da üstlenmektedirler. Örneğin, bir yandan uzaktan çalışma hayatına devam eden kadınlar, diğer yandan ev temizliği, yemek gibi birçok ev işini de yerine getirmektedirler. Ev içi sorumlulukların yanı sıra çocuk sahibi olan ailelerde kadınlar üzerindeki anneliğe dair rollerin ve beklentilerin arttığı görülmektedir (Zeybekoğlu Akbaş ve Dursun, 2020: 80). Bu durum, çocuk bakımına dair birçok sorumluluğu babadan ziyade annenin üstlendiğine işaret etmektedir. COVID-19 pandemisinin bilim insanları üzerindeki etkilerini inceleyen bir araştırma, pandemi sürecinin kadın bilim insanlarını daha olumsuz etkilediğini ve özellikle de çocuk sahibi kadın bilim insanlarının en çok etkilenen grup olduğunu göstermektedir (Myers ve ark., 2020: 7). Görüldüğü üzere, konu ile ilgili gerçekleştirilen araştırmalardan elde edilen ev içi görevlerin daha çok kadınlardan beklenildiği ve sorumlulukların aile içinde eşit bölünmediği yönündeki bulgular, pandemi sürecinin toplumsal cinsiyet eşitsizliği üzerindeki olumsuz etkilerine dair kanıt oluşturmaktadır. Sonuç olarak özellikle orta ve çalışan sınıfta yer alan çocuklu kadınların görünmeyen emeklerini ifade eden “ikinci vardiya” kavramı (Hochschild, 1989), COVID-19 pandemisi ile “dördüncü vardiya”ya dönüşmüştür (Power, 2020). Kadınlar; profesyonel hayatlarındaki kariyerleri, bütünüyle sırtlarına yüklenen ev işleri, aile içi ilişkilerdeki organizasyon ve duygusal destek verme emekleri ve pandemi ile gelen yeni sorumluluklar ve emeklerle birlikte (örn., çocuklarının eğitimi sürdürmelerini desteklemek) 24 saat içerisinde dört vardiyada çalışma düzenine geçmişlerdir.

Türkiye’de pandemi süresince istihdam edilmeye devam eden kadınların gün içerisinde toplam 10 saatten fazla çalıştığı raporlanmıştır (United Nations Development Programme, 2020b, s. 5). Yine Türkiye’de gerçekleştirilen bir araştırmada, pandemi öncesi evdeki işlere 4 saatin üzerinde zaman ayıran kadınların oranı %15.9 iken pandemi sonrasında bu oran %41,8’e yükselmiştir. Aynı çalışmada, kadın katılımcıların %81’inin işe gitmek için hiç dışarı çıkmadığı, erkeklerde ise bu oranın %48 olduğu bulunmuştur (Eroğlu ve Gençay, 2020: 62). Pandemi nedeniyle okulların uzaktan eğitime geçmesi, yaşlı bireylerin bakım ihtiyaçlarının artması ve

sağlık hizmetlerindeki sınırlılıklar gibi durumlar kadınların ücretsiz çalışma süresinin artmasına neden olmuştur (UN Women, 2020a: 9).

Ev içi bakım işlerinde çalışan kadınların sorumluluklarının artmasının yanı sıra pandemi öncesinde çalışmayıp ev işlerine dair sorumlulukları yerine getiren kadınların da pandemi ile birlikte yaptıkları işin yoğunluğu ve sıklığı artmıştır. Söz konusu artışın başlıca nedenlerinden biri, pandemi sürecinde hane içindeki bireylerin evde kalma süresinin artmasıdır. Evde vakit geçiren kişi sayısı artıkça evde yapılması gereken işlerin sayısı ve yoğunluğu da artmaktadır. Dolayısıyla kadınlar daha yorucu fiziksel koşullar ile mücadele etmek durumunda kalmaktadırlar. Diğer yandan, çalışmayan kadınların bu süreçte psikolojik olarak daha çok zorlandıkları düşünülmektedir ve bu zorluk maddi durum ile de ilişkilendirilmektedir. Çalışmayan kadınlar maddi gelir kaynağı olmadığı durumda başka bireylerin geliri ile geçimini sağlamaktadır. Bu kişiler aile büyükleri, kardeşler olabildiği gibi eşler de olabilmektedir. Örneğin, Türkiye’de 1.5 milyon kadın maddi olarak eşine bağımlı yaşamaktadır ve pandemi sürecinde etkilenen gruplar karşılaştırıldığında eşine bağlı durumda yaşayan yoksul kadınların toplumda en kırılgan grup olduğu bilinmektedir (Bayar, Günçavdı ve Levent, 2020: 29). Çocukken eğitimlerine yatırım yapılmaması ve onlardan beklenen evdeki bakıcı rolü gibi nedenler, kadınların maddi olarak başkasına bağımlı yaşamasına neden olmaktadır ve bu durum pandemi gibi daha kötü koşullar söz konusu olduğunda kadınları en hassas grup konumuna getirmektedir. Kadınlar maruz kaldıkları ayrımcılığın sonucunda yine bozucu ve yıkıcı süreçlerden en olumsuz etkilenen grup olmaktadır.

COVID-19 pandemisi sadece yetişkin kadınları değil, kız çocuklarını ve genç kadın öğrencileri de karşı cinslerine kıyasla daha olumsuz etkilemiştir. UNESCO (2020) tarafından sunulan verilere göre eğitime kayıtlı öğrenci sayısının %89’undan fazlasının pandemi nedeni ile okul dışı kaldığı tahmin edilmektedir. Bu oran yaklaşık 1,54 milyar çocuk ve genç anlamına gelmektedir. Özellikle ekonomik imkânsızlık ve hizmete erişim konusundaki sıkıntılar nedeniyle her öğrencinin eğitimine uzaktan devam etme şansı olmamıştır; dolayısıyla uzaktan eğitim, tüm öğrencilere uygulanabilir bir alternatif olmaktan çok uzak kalmıştır. Ebola salgını ile COVID-19 pandemisinin eğitim üzerine etkilerinin derlendiği bir çalışmada, pandemi sonrasında okul çağında olan 20 milyon kız öğrencinin okulu bırakma olasılığından bahsedilmektedir (Malala Fund, 2020). Bir diğer araştırmada (Save the Children International, 2020) ise eve kapanma sürecinde üç çocuktan ikisinin öğretmenleri ile herhangi bir iletişiminin olmadığı rapor edilmiştir. Ayrıca, kız çocuklarının üçte ikisinin ev işlerine ve yarısından fazlasının ise pandeminin başından itibaren kardeşlerinin bakımına ayırdıkları zamanda artış olduğu belirtilmiştir. Kız çocuklarının ders çalışmaları erkeklere oranla 2 kat engellenmiştir (s. 9). Pandemi, özellikle daha düşük sosyo-ekonomik statüye sahip ailelerin kız çocuklarının okulu bitirmeme riskini artırmıştır (UN Women,

2020a: 10). Kız çocuklarının okulu bırakma riskinin yanı sıra toplumsal cinsiyete dayalı şiddete maruz kalma, erken yaşta ve zorla evlilik, hamilelik, çocuk işçilik gibi diğer riskleri de pandemi sürecinde ne yazık ki artış göstermiştir (Aicha Bah Diallo ve ark., 2021).

Pandemi sürecinde toplumda ve aile içinde eşitsizliğin büyüdüğünü fark eden kurum ve kuruluşlar, bu eşitsizliği gidermeyi hedefleyen kampanyalar ve farkındalık artırma etkinlikleri gerçekleştirmektedirler. Birleşmiş Milletler Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Kadının Güçlendirilmesi Birimi “Evde He for She” farkındalık çağrısı ile kadınların ve erkeklerin evde eşit oranda sorumluluk almalarını sağlamak amacıyla sosyal medya araçları üzerinden farkındalık yaratmayı amaçlamıştır. Bu kampanya kapsamında erkeklerin ev işi yapmayacağına ve yaparlarsa da bunu başkalarıyla paylaşmayacağına yönelik algı, erkeklerin sosyal medya araçları üzerinden ev işlerine dahil olduklarını gösteren fotoğrafları ile yıkılmaya çalışılmıştır (HeforShe, 2020). Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu (UNFPA) ise pandemi süreci boyunca yayınladığı raporlar ile toplumsal cinsiyet eşitliği ve şiddet konularında insanları bilgilendirmektedir. Bu bağlamda, pandemi sürecinde toplumsal cinsiyete dayalı şiddet, erken yaşta ve zorla evlilikler ve kadın sünneti gibi konularda olumsuz sonuçlar görüleceğine dair bilgi notu paylaşarak uyarılarda bulunmuştur (United Nations Population Fund, 2020: 7). Diğer yandan, toplumsal cinsiyet eşitliği üzerine çalışan birçok kişi sosyal medya hesapları üzerinden yaptıkları canlı yayınlar ile bu dönemin yarattığı eşitsizlik üzerine konuşmalar yaparak toplumu bilgilendirmeyi ve uyarmayı amaçlamıştır.

Öngörüldüğü üzere, pandeminin başından itibaren evrensel olarak toplumsal cinsiyete dayalı şiddet oranında artış gözlemlenmiştir. Bazı ülkelerde bu oranda artış gözlenmemesinin nedeninin ise şiddete maruz kalan kişinin yardım çağrısında bulunma araçlarında ve süreçlerinde yaşadığı sorunlar olduğu saptanmıştır (UN Women, 2020b: 11). Bu sorunlardan birinin kolluk kuvvetlerine fiziksel şekilde ulaşmanın virüsün yayılmasına neden olacağı endişesi olduğu belirlenmiştir. Sivil toplum kuruluşları, fiziksel güvenliğini sağlamak amacıyla faaliyetlerine telefon üzerinden devam etmiştir ve şiddete maruz kalan insanların ulaşabileceği danışma hatları pandemi sürecinde aktif olarak çalışmıştır (Aygüneş ve Ok, 2020: 18). Telefon üzerinden verilen danışmanlık sayesinde savunuculuk faaliyetleri devam etmiştir ancak fail ile aynı evde yaşayan ve kısıtlanan kadınların telefon danışmanlığına ulaşması konusunda kısıtlılıklar devam etmiştir.

Sosyo Politik Saha Araştırmaları Merkezi tarafından yayınlanan araştırma raporunda Türkiye’de pandeminin başlaması ile birlikte kadına şiddetin %27.8 farklık oran ile arttığı belirtilmiştir. Araştırma bulgularına göre, kadınların %43’ü şiddete maruz kaldığını belirtmiştir ve en çok deneyimlenen şiddet türü ise psikolojik şiddet olmuştur (Sosyo Politik Saha Araştırmaları

Merkezi, 2020: 4). Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu (2021) verilerine göre ise Türkiye’de 2020 yılında erkekler tarafından 300 kadın öldürülmüştür ve bu kadınlardan 171’inin ölüm nedeni belirlenememiştir. Raporda en çok kadın ölümünün gerçekleştiği yerin ev olduğu ve kadınların büyük çoğunluğunun evli veya birlikte olduğu erkek tarafından öldürüldüğü belirtilmiştir. Sabancı Üniversitesi Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları Mükemmeliyet Merkezi tarafından yayınlanan raporda ise kadınların en çok boşanmak ve ayrılmak istedikleri için öldürüldükleri görülmektedir (Aygüneş ve Ok, 2020). Mor Çatı Kadın Sığınma Vakfı (2020), önlem planı olarak sığınma evlerinin ve Alo183 hattının kapasitelerinin artırılması, pandemi koşullarında destek mekanizmalarına erişim için kolaylaştırıcı çözümlerin bulunması, şüpheli kadın ölümlerinin incelenmesi, telefonla konuşamayacak şiddet mağdurları için KADES uygulamasının kullanımının yaygınlaştırılması, çevrimiçi platformlarda sosyal, hukuki ve psikolojik destek sağlanması, yasal haklara dair bilgilendirmenin pandemi sürecinde yapılması, Çocuk İzlem Merkezleri’nin sayısının artırılması, 6284 sayılı Kanun ve İstanbul Sözleşmesi’nin eksiksiz uygulanmasını yayınlamıştır. Çeşitli kadın dernekleri ve birçok profesyonel, toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve erkek şiddeti konularında çalışmalar yapmaya devam etmektedir.

Sonuç

Antropoloji, siyaset bilimi, sosyoloji ve psikoloji gibi bilimsel disiplinler, kendi bakış açıları ve analiz düzeyleri ile toplumsal cinsiyet kavramını ele almaktadırlar. Özellikle toplumsal cinsiyet kavramının biyolojik cinsiyetten tamamen bağımsız olmayan ancak kesinlikle farklı bir kavram olduğunun bilimsel çevrelerce vurgulanmaya başlanmasından sonra söz konusu kavrama ilişkin araştırmaların ve dolayısıyla kuramsal yaklaşımların gelişmeye ve zenginleşmeye başladığı görülmektedir. Psikoloji (ve özellikle de sosyal psikoloji) alanındaki toplumsal cinsiyet kavramı ile ilişkili kuramsal yaklaşımlar ve ilgili araştırmalar, toplumlarda kadın ve erkek olmakla ilgili kalıpyargıların varlığına işaret etmektedir. İnsanların içine doğup büyüdükleri kültür, kadın ve erkek olana belirli özellikler ve roller atfetmektedir. Kültür aracılığı ile nesilden nesile aktarılan bu özellikler ve roller, insanların bilişsel süreçleri, duyguları ve elbette davranışları üzerinde etkili olmaktadır. Ancak bu etki, ne yazık ki, kadınların aleyhine bir yön izlemektedir.

Günümüzde hâlen toplumun çeşitli kesimlerinde cinsiyetlerin eşit olmadığına yönelik algı devam etmektedir. Bu algı sadece bireysel değil toplumsal düzeyde de birçok olumsuz etki yaratmaktadır. Kadınlara dair beklentiler ve bunun sonucunda oluşan olumsuz durumlar belki de en çok ev yaşamı ve iş hayatında kendini göstermektedir. Halihazırda zaten toplumsal cinsiyet eşitliğinin tam olarak sağlanamamış olması, zorlu koşullar söz konusu olduğunda kadınları daha da olumsuz etkilemektedir. Aralık 2019’da ortaya çıkan ve Mart 2020’de Dünya Sağlık

Örgütü'nün pandemi ilan ettiği COVID-19 salgını bu zorlu koşullardan biri olmuştur ve tüm insanların hayatında hem fiziksel hem de psikolojik sağlığı tehdit eden bir süreç başlamıştır. Salgının yayılması ve etkisini göstermesi ile birlikte insanların yaşam stillerinde de irili ufaklı birçok değişiklik yaşanmıştır. Pandeminin etkilerinin artması “evde kal” çağrıları ile birlikte karantina süreçlerini getirmiş ve insanlar günlük rutinlerini sürdürmez hale gelmişlerdir. Her ne kadar bazı geçici yasal düzenlemeler ile insanların çalışma hayatları güvence altına alınmaya çalışılsa da tüm bu süreç, yukarıda detayları ile birlikte aktarıldığı üzere insanların ev ve iş yaşamlarında bozulmalara yol açmıştır. Ancak yapılan araştırmalar ile ulusal ve uluslararası kurum ve organizasyonların yayınladığı raporlar, COVID-19 pandemisi ile birlikte ortaya çıkan bu bozulmaların kadınları erkeklere kıyasla daha olumsuz etkilediğini ve yaşanan değişikliklerin toplumsal cinsiyet eşitsizliğini artırdığını göstermektedir (Profeta, 2020). Toplum bilimlerinde uzmanlaşan bilim insanlarının en başından farkında oldukları bu durum, yine onlar tarafından dillendirilmekte ve söz konusu olumsuz etkilerin varlığı araştırmalarla da desteklenmektedir. Kadınların deneyimledikleri ve COVID-19 ile birlikte daha da artan ev, iş, eğitim alanlarındaki zorlukların ulusal, uluslararası ve uluslararası düzeyde ifade edilmesi, yasal düzenlemeler ile kadınların haklarının güvence altına alınması ve tüm bu eylemler için de yapılan çalışmaların ve düzenlenen kampanyaların sürdürülmesi ve artması gerekmektedir. COVID-19 pandemisi için gereken topyekûn mücadele, toplumsal cinsiyet eşitsizliği için de verilmelidir.

Kaynakça

- Adams-Prassl, A., Boneva, T., Golin, M. ve Rauh, C. (2020). Inequality in the impact of the coronavirus shock: Evidence from real time surveys. *Journal of Public Economics*, 189, 1-33.
- Aicha Bah Diallo, H. E., Patrinos, H. A., Musunka, N. C. ve Rold, A. (2021). *COVID-19: Bringing girls back to school*. World Bank Blogs. <https://blogs.worldbank.org/education/covid-19-bringing-girls-back-school>. Erişim Tarihi: 8 Nisan 2021.
- Allen, J. G. ve Hamsher, J. H. (1974). The development and validation of A Test of Emotional Styles. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 42(5), 663-668.
- Alon, T., Doepke, M., Olmstead-Rumsey, J. ve Tertilt, M. (2020). The impact of COVID-19 on gender equality. *NBER Working Paper*, 26947, 1-37.
- Allport, G. W. (1954). *The nature of prejudice*. Addison-Wesley.
- Anne Çocuk Eğitim Vakfı. (2017). *Türkiye’de ilgili babalık ve belirleyicileri*. İstanbul: Taymaz Matbaacılık.

- Aygüneş, A. ve Ok, O. C. (2020). *COVID-19 pandemisi sürecinde toplumsal cinsiyet çalışmaları izleme raporu*. Sabancı Üniversitesi Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları Mükemmeliyet Merkezi.
- Ayvaz Kızılgöz, Ö. (2012). Kadınların işgücüne katılımının belirleyicileri: Ekonometrik bir analiz. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 1(13), 88-101.
- Bayar, A. A., Günçavdı, Ö. ve Levent, H. (2020). *Politika raporu: COVID-19 salgınının kadınların çalışma ve hane yaşamı üzerine etkileri*. İstanbul: İstanbul Politik Araştırmalar Enstitüsü.
- Buss, D. M. (1989). Sex differences in human mating preferences: Evolutionary hypotheses tested in 37 cultures. *Behavioral and Brain Sciences*, 12, 1-49.
- Butler, J. (1999). *Cinsiyet belası (7. baskı)*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Cohen, Y. A. (1974). *Man in adaptation: The cultural present (2. baskı)*. Routledge.
- Cowan, P. A. ve McHale, J. P. (1996). Coparenting in a family context: Emerging achievements, current dilemmas, and future directions. *New Directions for Child and Adolescent Development*, 1996(74), 93-106.
- Cumhurbaşkanlığı İdari İşler Başkanlığı Hukuk ve Mevzuat Genel Müdürlüğü. (2020). *T.C. Resmi Gazete* (Sayı: 1101). <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2020/04/20200416.pdf>. Erişim Tarihi: 16 Nisan 2020.
- Çakar Turhan, K. S. (2020). Dünya tarihinde pandemiler ve COVID-19. F. F. Ökten ve O. Özlü, (Der.), *COVID-19 pandemisi ve anestezi içinde* (ss. 1-5). Ankara: Türkiye Klinikleri.
- Çarkoğlu, A. ve Kalaycıoğlu, E. (2013). Türkiye’de aile, iş ve toplumsal cinsiyet. *İstanbul Politikalar Merkezi Yayınları*, 1-74.
- Çilli, A. S., Kaya, N., Bodur, S., Özkan, İ. ve Kucur, R. (2004). Ev kadınlarında ve çalışan evli kadınlarda psikolojik belirtilerin karşılaştırılması. *Genel Tıp Dergisi*, 14(1), 1-5.
- Eagly, A. H. (1978). Sex differences in influenceability. *Psychological Bulletin*, 85(1), 86-116.
- Eagly, A. H. (1987). *Sex differences in social behavior: A social-role interpretation*. Hillsdale, New Jersey: Lawrence Erlbaum.
- Eagly, A. H. (2009). The his and hers of prosocial behavior: An examination of the social psychology of gender. *American Psychologist*, 64(8), 644-658.

- Eagly, A. H. ve Steffen, V. J. (1984). Gender stereotypes stem from the distribution of women and men into social roles. *Journal of Personality and Social Psychology*, 46, 735-754.
- Eroğlu, D. ve Genay, H. (2020). Salgında kadın olmak: Covid-19 salgınının ve kamusal alan kısıtlamalarının kadınlar üzerindeki etkilerinin haklar bağlamında değerlendirilmesi. Kadının İnsan Hakları Yeni özümler Derneęi.
- Fedigan, L. M. (1986). The changing role of women in models of human evolution. *Annual Review of Anthropology*, 15, 25-66.
- Feinberg, M. E. (2003). The internal structure and ecological context of coparenting: A framework for research and intervention. *Parenting*, 3(2), 95-131.
- Foucault, M. ve Galasso, V. (2020). Working during COVID-19: Cross-country evidence from real-time survey data. *OECD Social, Employment and Migration Working Papers*, 246, 1-40.
- HeforShe. (2020). *HeForShe erkekleri evdeki sorumlulukları ve görevleri eşit paylaşmaya çağırıyor! #EvdeHeForShe*. Erişim 20 Ocak 2021, <https://www.heforshe.org/tr/heforshe-erkekleri-evdeki-sorumluluklari-ve-gorevleri-esit-paylasmaya-cagiriyor-evdeheforshe>.
- Hoffman, C. ve Hurst, N. (1990). Gender stereotypes: Perception or rationalization? *Journal of Personality and Social Psychology*, 58(2), 197-208.
- Hochschild, A. (1989). *The second shift: Working parents and the revolution at home*. New York: Viking.
- International Labour Organization. (2019a). *World employment social outlook: Trends 2019*. Geneva: ILO Publications.
- International Labour Organization. (2019b). *A quantum leap for gender equality: For a better future of work for all*. Geneva: ILO Publications.
- International Labour Organization (2020a). *Contagion or starvation, the dilemma facing informal workers during the COVID-19 pandemic*. https://www.ilo.org/ankara/areas-of-work/covid-19/WCMS_744005/lang--en/index.htm. Erişim Tarihi: 15 Ocak 2021.
- International Labour Organization. (2020b). *Beyond contagion or starvation: Giving domestic workers another way forward*. https://www.ilo.org/ankara/areas-of-work/covid-19/WCMS_743542/lang--en/index.htm. Erişim Tarihi: 15 Ocak 2021.
- International Labour Organization. (b.t.). *Domestic workers*. <https://www.ilo.org/global/topics/care-economy/domestic-workers/lang--en/index.htm>. Erişim Tarihi: 15 Ocak 2021.

- İmamoğlu, E. O. (1993). Değişen dünyada değişen aile-içi roller. *Kadın Araştırmaları Dergisi*, 0(1), 58-68.
- Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu. (2021). *Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu 2020 raporu*. <http://kadincinayetleriniidurduracagiz.net/veriler/2947/kadincinayetlerini-durduracagiz-platformu-2020-raporu>. Erişim Tarihi: 2 Ocak 2021.
- Kara, E. (2020). COVID-19 pandemisi: İşgücü üzerindeki etkileri ve istihdam tedbirleri. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7(5), 262-282.
- Keskin, F. ve Uluşan, A. (2016). Kadının toplumsal inşasına yönelik kuramsal yaklaşımlara dair bir değerlendirme. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 26, 47-68.
- Kottak, C. P. (2010). *Anthropology: Appreciating human diversity* (14. baskı). McGraw-Hill.
- Lande, R. (1980). Sexual dimorphism, sexual selection, and adaptation in polygenic characters. *Evolution*, 34(2), 292-305.
- Larsen, C. S. (2003). Equality for the sexes in human evolution? Early hominid sexual dimorphism and implications for mating systems and social behavior. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 100(16), 9103-9104.
- Linton, S. (1971). Women the gatherer: Male bias in anthropology. S. E. Jacobs, (Ed.), *Women in perspective - A guide for cross-cultural studies* içinde (s. 9-21). University of Illinois Press.
- Mahaffy, K. A. ve Ward, S. K. (2002). The gendering of adolescents' childbearing and educational plans: Reciprocal effects and the influence of social context. *Sex Roles*, 46(11-12), 403-417.
- Malala Fund. (2020). *Girls' education and COVID-19: What past shocks can teach us about mitigating the impact of pandemics*. <https://malala.org/newsroom/archive/malala-fund-releases-report-girls-education-covid-19>. Erişim Tarihi: 29 Nisan 2021.
- Miller, J. ve Garrison, H. H. (1982). Sex roles: The division of labor at home and in the workplace. *Annual Review of Sociology*, 8(1), 237-262.
- Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı. (2020). *Erkek şiddeti yeni değil, tedbirsizlik normal değil!* <https://morcati.org.tr/basin-aciklamalari/erkek-siddeti-yeni-degil-tedbirsizlik-normal-degil/>. Erişim Tarihi: 4 Mayıs 2021.
- Morgan, C., Isaac, J. D. ve Sansone, C. (2001). The role of interest in understanding the career choices of female and male college students. *Sex Roles*, 44(5-6), 295-320.

- Myers, K. R., Tham, W. Y, Yin, Y., Cohodes, N., Thursby, J. G., Thursby, M. C., Schiffer, P. E., Walsh, J. T., Lakhani, K. R. ve Wang, D. (2020). Quantifying the immediate effects of the COVID-19 pandemic on scientists. *SSRN Electronic Journal*, 1-39.
- Nolen-Hoeksema, S. (2001). Gender differences in depression. *Current Directions in Psychological Science*, 10(5), 173-176.
- Oakley, A. (1972). *Sex, gender and society*. London: Temple Smith.
- Parlaktuna, İ. (2010). Türkiye’de cinsiyete dayalı mesleki ayrımcılığın analizi. *Ege Akademik Bakış*, 10(4), 1217-1230.
- Pedrosa, A. L., Bitencourt, L., Fróes, A. C., Cazumbá, M. L., Campos, R. G., De Brito, S. B. ve Simões e Silva, A. C. (2020). Emotional, behavioral, and psychological impact of the COVID-19 pandemic. *Frontiers in Psychology*, 11, 1-18.
- Power, K. (2020). The COVID-19 pandemic has increased the care burden of women and families. *Sustainability: Science, Practice and Policy*, 16(1), 67-73.
- Profeta, P. (2020). Gender equality and public policy during COVID-19. *CESifo Economic Studies*, 66(4), 365-375.
- Ross, C. E. (1987). The division of labor at home. *Social Forces*, 65(3), 816-833.
- Sosyo Politik Saha Araştırmaları Merkezi. (2020). *COVID-19 karantinasından kadının etkilenimi ile kadın ve çocuğa yönelik şiddete ilişkin Türkiye araştırma raporu*. <https://sahamerkezi.org/wp-content/uploads/2020/04/kad%C4%B1n-covid-ek.pdf>.
- Stoler, A. (1977). Class structure and female autonomy in rural Java. *Signs*, 3, 74-89.
- Susman, E. J., Houts, R. M., Steinberg, L., Belsky, J., Cauffman, E., DeHart, G., Friedman, S. L., Roisman, G. I. ve Halpern-Felsher, B. (2010). Longitudinal development of secondary sexual characteristics in girls and boys between ages 9½ and 15½ years. *Archives of Pediatrics & Adolescent Medicine*, 164(2), 166-173.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2015). *Zaman kullanım araştırması mikro veri seti 2014-2015*. TÜİK Yayınları No: 4426.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2020). İşgücü istatistikleri Eylül 2020. *TÜİK Haber Bülteni*, 33793, 1-5.
- UN Women. (2020a). *Policy brief: The impact of COVID-19 on women*. United Nations.

- UN Women. (2020b). *From insight to action gender equality in the wake of COVID-19*. United Nations.
- UNESCO. (2020). *COVID-19 school closures around the world will hit girls hardest*. <https://en.unesco.org/news/covid-19-school-closures-around-world-will-hit-girls-hardest>.
Erişim Tarihi: 4 Mayıs 2021.
- United Nations Development Programme. (2020a). *The economic impacts of COVID-19 and gender inequality recommendations for policymakers*. United Nations.
- United Nations Development Programme. (2020b). *Gender gaps in the care economy during the COVID-19 pandemic in Turkey*. United Nations Turkey.
- United Nations Population Fund. (2020). *Impact of the COVID-19 pandemic on family planning and ending gender-based violence, female genital mutilation and child marriage*. UNFPA.
- Urhan, B. ve Etiler, N. (2011). Sağlık sektöründe kadın emeğinin toplumsal cinsiyet açısından analizi. *Çalışma ve Toplum*, 2, 191-216.
- Washburn, S. L. ve Lancaster, C. S. (1968). Evolution of hunting. R. B. Lee ve I. DeVore, (Ed.), *Man the hunter* içinde (s. 293-303). Chicago: Aldine.
- West, C. ve Zimmerman, D. H. (1987). Doing gender. *Gender and Society*, 1(2), 125-151.
- World Health Organization (2019). *Gender equity in the health workforce*. Switzerland: WHO Document Production Services.
- Yeniçeri, Z. (2015). İş yaşamında cinsiyetçiliğin kökenleri: Lilith, Lucy ve Ardi. *Türk Tabipleri Birliği Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi*, 57, 13-18.
- Zeybekoğlu Akbaş, Ö. ve Dursun, C. (2020). Koronavirüs (COVID-19) pandemisi sürecinde özel alanına kamusal alanı sığdıran çalışan anneler. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7(5), 78-94.
- Zihlman, A. L. (1978). Women in evolution, part ii: Subsistence and social organization among early hominids. *Journal of Women in Culture and Society*, 4(1), 4-20.